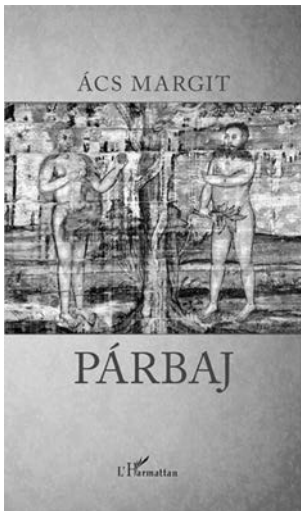

JANCSOVICS KLAUDIA

Korunk levélregénye

ÁCS MARGIT: PÁRBAJ

L'Harmattan Könyvkiadó
Budapest, 2016
293 oldal, 2990 Ft

„Görcsösen óvtam az önálló személyiségem fikcióját – ugyan, kinek van mindenkitől független személyisége?” Az idézet Ács Margit *Párbaj* című regényéből származik – ebben az esetben megfelelő műfaji jelölő a *levélregény* terminus –, s annak ellenére, hogy ez csak egyike a könyvben elhangzó témérdek elgondolkodtató kijelentésnek, mégis egy igen komoly dilemmát helyez a fókuszba. Bár a *Párbaj* inkább a férfi és a nő között megkonstruálódó misztikus, olykor gyötrő köteléket helyez a középpontba, a történet különböző szintjein több más kérdés is felvetődik, amelyet vétség lenne észrevétlenül hagyni. Létezik egyéniség? Képesek lehetünk az önmegvalósításra? Mit ér a művészet?

Ács Margit, aki lektorként és kritikusként kezdte pályáját, prózaírói tevékenységét egy ideig meghagyta az éjjeliszekrényének. Több interjújában is kifejtette, miszerint látta, mi jut osztályrészül a féltehetségeknek: erejükből egyetlen kötetre telik, s utána feledésbe merülnek, sosem lesznek igazi írók. Szerencsére az ő művei (*Csak víz és levegő*, *Beavatás*, *Kontárok ideje* stb.) nem maradtak rejtőzködő művek, az író nő legutóbbi alkotása 2016-ban jelent meg a L'Harmattan kiadásában. Maga a könyv borítója már önmagában megnyitja a teret az értelmezés előtt: Ádám és Éva édeni bűnbeesése – ahogyan a cím is – előre utal a két nem között dúló örök csatára, ugyanakkor annak ambivalens jellegére is. A regényt három fejezetre osztotta fel: Párbaj, Harag, Háború. Ez a három fejezetcím szintén az említett értelmezést erősíti: először egy Párbaj kezdődik meg a felek között (egymás megnyeréséért s később a tisztelet kivívásáért), majd a Harag egyre inkább elhatalmasodik rajtuk (a mindennapok, melyek folytonos félreértésekkel teltettek, lassan megmérgezik őket), ami magához a Háborúhoz vezet (s ez mindenképp az egyik fél bukásával kell, hogy lezáruljon). Ám a könyv ennél tovább lép, a párbaj több szinten is végbemegy, az egyén belső vívódásaiban éppúgy, mint a társadalmi életben, a helytállás kényszerében és az érvényesülés terén.

Kajtár Paula a fiatal, anyagi gondokkal küzdő egyetemista grafikus pályája elején bele szeret a nála idősebb művészettörténészbe, Baglyas Imrébe. Bár a férfi házasság (Judit, egy jó módú nő felesége), a későbbiekben ezt az anyagilag kedvező kapcsolatot felbontja és inkább a szerelmet választja, amikor elveszi Paulát. Nincstelen értelmiségiként ezután közösen kell szembenézniük az élet kihívásaival, ami megidézi Bori (Paula diáktársa) kijelentését: „Mi pedig itt ragadtunk a diplománkkal és a szellemi igényeinkkel.” A kitörési vágy, a boldogság utáni hajszá egyre erősebb lesz mindkét főszereplőben. Azonban nemcsak az anyagi háttér hiánya, hanem a rendszer fegyvelmező ereje is akadályozza őket az érvényesülésben.

Az olvasó Paula és Imre életét, a fel-fellángoló, majd egyre keserűbb szerelmét kísérheti végig, a kezdetektől a bukásig. Narrációs technika szempontjából Ács Margit különleges megoldást választ: Imre harmadik (egyben utolsó) felesége az, aki egyfajta narrátori pozíciót vesz fel. A nő – ő az egyetlen szereplő, aki nincs megnevezve – férje hagyatékát rendezi, s közben átolvassa annak régi levelezését. Itt vannak Paula levelei is, melyek annak halála után Imréhez kerültek, tőle pedig – Paula naplójával együtt – most ő, a harmadik feleség örökölte. Bár sejtette, hogy Imre mennyire szerette második feleségét, az olvasás közben annak teljesen új arca tárul fel előtte, közben akaratlanul egyre jobban megismeri az általa igen ellen-szenvesnek tartott Paulát is.

Az olvasóban hamar felmerül a kérdés, hogy vajon a narrátor mennyire hiteles. Régmúlt történetet mond el: a levelezés körülbelül az 1970-es évektől az 1990-es évekig tart (bár a pontos meghatározás problematikus), a féltékenység mégis gyakran kiszól belőle, nem egyszer ironikus kommentár formájában. Már az első bejegyzésében felmenti magát, miszerint minden ellenszenve ellenére tárgyilagosan kezeli az olvasottakat, hiszen ő csak egy kívülálló s a két szereplő közül amúgy sem él már egyik sem. A nő nemcsak értelmezi és kommentálja a leveleket – amivel itt-ott az olvasó segítségére van, hiszen nem mindent lehet azonnal megérteni – de állást is foglal Imre és Paula vitáiban (amiből bőven akad).

Maga a levelezés gesztusa is vethet fel kérdéseket, hiszen a verbális kommunikáció helyett az olvasó azzal szembesül, hogy Paula és Imre rengeteg dolgot írásban „mondtak” el egymásnak. Sérelmeiket, érzéseiket sokszor akkor is papírra vetették, amikor ugyanazon helyiségben tartózkodtak. Ennek egyik célja az volt, hogy megóvják gyermekeiket a hangos vitáktól, másrészt, mintegy terápiás módszerrel, kiírták magukból gondjaikat. Itt azonban már az is kérdéssé válik, hogy vajon minden levél előkerült-e (a harmadik feleség utal rá, hogy vannak hiányosságok), ráadásul ezek közül több dátummal sincs ellátva, így a kronológia is megkérdőjelezhető. Lényegében véve a harmadik feleség értelmezését olvashatjuk. Ez a metódus gyakori a levélregények esetében (a *Perzsa levelektől* kezdve a *Fanni hagyományain* vagy *A homokemberen* át egészen korunkig), ahol szintén felmerülhet a hitelesség kérdése. Habár a narrátor eltávolítja magától az eseményeket, mégis értelmezi azokat a közbeszólásaival, valamint azzal a gesztussal, hogy sorba rendezzi a leveleket.

A *Párban* tehát az az izgalmas helyzet áll elő, hogy maga a narrátor személye és az általa közölt levelek sem megkérdőjelezhetetlenek. Bár kirajzolódik egy kerek narratíva az olvasó számára, mégis marad némi kétség annak igazságtartalmáról. Emellett a szöveg fájóan őszinte gondolatokat taglal mind a két fél oldaláról, így nehéz eldönteni, hogy kinek is van igaza. Természetesen senkinek sem tisztje igazságot tenni Paula és Imre háborújában – ami a harmadik feleség is kitér – hiszen ezek az epizódok már lezajlott csaták. Mégis magával

ragadják az olvasót az olykor keserűen ismerős gondok (rossz anyagi helyzet, szerelmi csalódás, a bizalom megrendülése, családi tragédiák, igazságtalan bírálatok).

Bár Paula és Imre szeretik egymást, képtelenek úgy élni, hogy ne bántsák a másikat. Egyszerre konstruktív és destruktív a kapcsolatuk. Építő jellegű, hiszen támogatják egymást a munkájukban, s valóban lépnek előre a ranglétrán. Emellett azonban romboló is, mivel tönkreteszik egymást. Paula eleve szenved bizonyos idegi problémáktól, később pedig Imre is megbetegszik. Egyikük sem elég erős ahhoz, hogy a történelem és a társadalom által rájuk aggatott terheket elbírják. Paula sokszor utal leveleiben arra, hogy a nőktől elvárt szerep – vagyis a jó anya és háziasszony – nem engedi meg, hogy karrierista legyen, környezete elítéli, amiért érvényesülni szeretne. Imrének pedig először házassága felbontásával kell elszámolnia (elhagyja a tökéletesnek tűnő feleséget egy fiatal és tapasztalatlan lány miatt), majd neki is szembe kell néznie a tőle elvárt szerep nehézségeivel, hiszen az erős, maszkulin férfi képét kell mutatnia. Mindezt úgy kell megtennie, hogy szerelménél jóval idősebb, ami szintén okoz súrlódásokat.

A harmadik feleség szándéka a könyv végén kimondatik, s meglehetősen paradoxnak hat. Egyrésztől óvni szeretné az ő Imréjének az emlékét, így hajlandó bizonyos levelek, iratok megsemmisítésére, másrésztől mégis feltárja az olvasónak Paula és Imre minden egyes veszekedését. Élhet a gyanúperrel az olvasó, hogy a harmonikus mindennapokról szóló levelek felett inkább csak átsiklik. Bár egy ponton jelzi, hogy örül annak, hogy voltak boldog perceik is, ezeket mégsem részletezi, nem ered újabb feljegyzések nyomába. Mintha mohón keresné az önigazolást, miszerint Imre az övé volt.

A *Párbaj* mindemellett számos kulturális elemre utal, az olvasó olyan közegbe kerül, ahol József Attila, Rilke, Brecht és mások művészete a hétköznapi beszéd témája. Olykor a diktatórikus rendszer elnyomó funkciója is felsejlik, a művészeknek, tudósoknak politikai elvárásokhoz kell alkalmazkodniuk. Hiteles, ahogyan Ács Margit eltérő hangot tudott adni Imrének és Paulának ezekben a végletes helyzetekben. Mindezt ráadásul úgy tette meg, hogy teljesen más a szókincs és a mondatok szerkezete a lány egyetemista évei alatt s megint eltérő módon ír érett nőként. Imrénél ugyanez figyelhető meg: betegsége alatt mintegy lázálomokban fogalmazott kusza gondolatok szerepelnek, míg máskor letisztult, átgondolt fogalmazást látunk. Ezek az eltérő szólamok adják meg a *Párbaj* valódi erényét. Emberi sorsokról van szó, olyan személyekről, akik folyton változnak, miközben görcsösen kapaszkodnak az életbe és a boldogulás lehetőségeibe. Minden keserűség ellenére Paula és Imre több mint tizenöt éven keresztül házasok maradnak. Szükségük van egymásra, ám a kapcsolatukban a kitartás mellett a behódolás, az elhallgatás is gyakori jelenség, ami – bármennyire is groteszknak hat – szintén a hosszú együttélés egyik kulcsa tud lenni.

Egy kissé szenttelenül személyes megjegyzés: olykor már-már bosszantóra sikerült a parttalan viták rajza. Előre tudható ugyanis, hogy a kettejük párbaja vereséggel fog zárulni, így nem mindenhol lehet átérezni ennek a macska-egér harcnak a tétjét. Néha meg mintha a nemekről kialakított sztereotip képeket ölténék magukra (hisztérikus nő, a testiséget előtérbe helyező férfi), ám az összes levél elolvasása után árnyaltabbá válik a kép.

A *Párbaj* meglehetősen érdekes olvasmány, izgalmas narrátori szinteződéssel kialakítva. Amennyiben az olvasó túl tud lépni az egyes viták gyermetségén – bár ki az, aki sosem nagytított fel valamilyen apró problémát? –, akkor láthatja a mögöttük zajló lelki folyamatokat, s a korszakról is egyfajta látéleletet kaphat. A *Párbaj* nem válaszolja meg a bevezetőben felvetett kérdéseket, mégis felkiáltójelet tesz mögöttük.